



FEITL ISTVÁN

AZ ÁLLAMSZOCIALISTA KORSZAK ÁLPARLAMENTJE

© Szerző, 2019
© Országgyűlés Hivatala, 2019

Minden jog fenntartva.
Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

A kiadásért felel • SUCH GYÖRGY

Műszaki szerkesztő, tördelő • FODOR GÁBOR
Sorozatterv • KÖRNYEI ANIKÓ
Szöveggondozó, korrektor • SZÉLL SZILVIA
Névmutató • SZÉLL SZILVIA
Képszerkesztő • CSENGEL-PLANK IBOLYA, FEITL ÍRISZ
Képfeldolgozás • CSÓSZ ANNA

A könyv az Országgyűlés Hivatala Közgyűjteményi és
Közművelődési Igazgatósága szakmai programjai keretében készült.
Igazgató • BELLAVICS ISTVÁN
Az Igazgatóság könyvprogramjának koordinátora • PELYACH ISTVÁN

A kötet szerkesztője • PELYACH ISTVÁN
Szakmai lektor • GYARMATI GYÖRGY, IZSÁK LAJOS

A borítón látható fotómontázs két kép felhasználásával készült.
Rákosi Mátyás, a MKP főtitkára beszél a Magyar Szociáldemokrata Párt
1948-ban megtartott XXXVI. kongresszusán (MTVA Archívum), illetve
Kádár János, az MSZMP főtitkára 1988-ban felszólal a parlamentben
(Bánkuty András felvétele, MNM Történeti Fényképtár).

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető • GYÖRGY GÉZA vezérigazgató



www.orszaghazkonyvkiado.hu


magyar
nyomdaipari
NYOMDA- ÉS PAPIRIPARI SZÖVETSÉG

ISBN 978-615-5948-23-7
ISSN 2416-2094

TARTALOM

BEVEZETÉS [9]

+ [5]

I. POLITIKAI KERETEK [29]

- I. 1. Rákosi Máttyás „törvényhozása” [33]
- I. 2. Nagy Imre parlamentje (1953–1954) [52]
- I. 3. Ismét Rákosié a hatalom (1955–1956) [61]
- I. 4. Változás az Országgyűlés szerepében (1956) [68]
- I. 5. Forradalom és megtorlás (1956) [75]
Előzmények [75]
A törvényhozás forradalma [77]
Forradalom az Országházban [80]
Megtorlás [88]
- I. 6. Visszarendeződés (1957–1958) [98]
- I. 7. Defenzív ciklusok (1958–1967) [107]
- I. 8. A konzervatív reform (1967–1972) [123]
- I. 9. Jóléti törvényhozás és visszavétel (1972–1980) [136]
- I. 10. Stagnálás (1980–1985) [155]
- I. 11. Az átmenet parlamentje (1985–1988) [166]
- I. 12. Kései kijózanodás [180]
- I. 13. Fordulat a parlament működésében (1988–1990) [192]
Demokráciacsomag [196]
A kerekasztal-tárgyalás következményei [203]
Új törvénykezés [210]
Utolsó hónapok [213]

II. A PARLAMENT SZEREPÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK [227]

- II. 1. Az országgyűlési képviselő-választás [231]
Választójog, választási eljárás [232]
Ki lehetett képviselő? [238]
Az 1958-as modell [243]
Az 1967-es modell [246]
Az 1983–1985-ös modell [249]

- II. 2. A párt [251]
 - A mindenható Titkárság* [252]
 - A Politikai Bizottság mint főhatalom* [255]
 - Visszavonulás* [260]
 - Nómenklatúra és képviselőség* [262]
 - Az állampárt képviselőcsoportja* [264]
- II. 3. Alkotmány [271]
 - Másolt alkotmány* [271]
 - Az 1972-es átalakítás* [279]
 - Alkotmányozási kísérlet* [285]
 - Az 1989-es alkotmánymódosítás* [287]
- II. 4. A kormány túlhatalma [290]
- II. 5. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa [299]

III. AZ ORSZÁGGYŰLÉS MŰKÖDÉSE [313]

- III. 1. Plenáris ülések [317]
 - Ügyrend, házszabály* [317]
 - A vita* [336]
 - A tárgyalás módja* [338]
 - Hozzászólás* [341]
 - Megszólalás* [344]
 - Fegyelem* [347]
 - Tájékozottság* [347]
 - Interpelláció, kérdés* [349]
 - Mentelmi és összeférhetlenségi ügyek* [361]
- III. 2. Tisztségviselők [372]
 - Jelölés, választás, szerepek* [372]
 - Elnökök* [375]
 - Alelnökök és mások* [385]
- III. 3. Bizottságok [387]
 - 1956: bizottsági reform* [391]
 - Visszafogás* [394]
 - Élénkülfő gyakorlat* [402]
- III. 4. A megyei képviselőcsoport [408]
 - Előzmények* [408]
 - Első évek* [409]
 - Legalizálás* [413]
- III. 5. Szekciók, frakciók [416]
 - Többpárti frakciók* [421]

- III. 6. A képviselők [424]
 - Párthovatartozás* [437]
 - A „népi legitimitás”* [441]
 - Szerepek* [442]
- III. 7. A hivatali apparátus [446]
- III. 8. Reprezentáció, legitimitás, múltpolitika [453]

IV. FUNKCIÓK [479]

- IV. 1. Törvényhozás [483]
- IV. 2. Ellenőrzés [497]
- IV. 3. Külpolitikai tevékenység és az Interparlamentáris Unió [515]
 - Péter János, a parlamenti „külügyminiszter”* [518]
 - A Szent Korona visszaadása –1978* [519]
 - Orientációváltás* [520]
 - Interparlamentáris Unió* [524]
 - A Külügyi Bizottság, törvényhozás* [527]
 - A román–magyar viszony és az Országgyűlés* [534]
 - A szovjet csapatok teljes kivonása* [537]

V. NYILVÁNOSSÁG, SAJTÓ [541]

- A Rákosi-korszak* [545]
- A Kádár-korszak* [548]

FÜGGELÉK [561]

- Rövidítések jegyzéke [563]
- Források és irodalom [566]
- Képjegyzék [580]
- Névmutató [581]



1. Vörös csillagos Országház

I. POLITIKAI KERETEK



2. A hatalmi hármas képe a május elseji felvonuláson:
Losonczi Pál, Kádár János, Lázár György és a klasszikusok. 1984. május 1.



I. 1.

RÁKOSI MÁTYÁS „TÖRVÉNYHOZÁSA”

+ [33]

Napellenző

– Mit csinál Rákosi elvtárs, amikor délben kiáll a Parlament erkélyére?
– Szeme fölé tartja a nyitott tenyerét napellenzőnek. Más ellenzője úgy sincs.
(Korabeli vicc)

1949 elejére a Demokrata Néppárt önfeloszlatásával megszűnt az utolsó számottevő ellenzéki párt Magyarországon, egyben nem volt a kormánnyal szemben kritikus sajtó. A megmaradt pártok fokozatosan feladták programjaikat, a polgári és demokratikus Magyarország célkitűzését, és mentve a menthetőt ennek maradványaiért és főként saját életben maradásukért küszködtek. A Magyar Függetlenségi Népfront keretén belül igyekeztek megvetni lábukat, még akkor is, ha ez további engedményeket és megalkuvást jelentett. Napirendre került az új választás kiírása, amely azt kínálta, hogy a népfrontba tömörült pártok megmaradhatnak legalábbis a parlament keretei között. Az MDP célja azonban a teljes és kizárólagos uralom megszerzése és kiépítése volt. Rákosi 1949 áprilisában a többi párttal való taktikát a KV előtt, tehát belső körben így foglalta össze: „Az új választások egyik célja éppen ez: csökkenteni a polgári pártok jelentőségét és meggyorsítani elhalásukat, likvidálásukat.”¹³ A demokratikus játékszabályok betartásának látszatával egyszerre volt szükségük a többi párt közreműködésére és azok csendes kimúlására. Ezt biztosította a népfront mint szervezet, amelynek az MDP-n kívül nemcsak a jobboldali politikusaitól megvált két parasztpárt, az FKGP és az NPP, a jelentéktelen Független Magyar Demokrata Párt és a súlytalan Magyar Radikális Párt volt tagja, de a kommunista párt tömegszervezetei is.*

Rákosi Mátyás és az MDP Központi Vezetőségének tagjai tökéletesen tisztában voltak azzal, hogy öt párt indulása ellenére szó sem lehet többpárti választásról – 1949

* Az alapítók között ott szerepelt a Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége, a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége, a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége és a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége is.

májusában *népszavazás* lesz Magyarországon. Háromkérdéses népszavazás, amelyen mindhárom kérdésre igen feleletet kell elérniük a sikerhez. Úgy gondolták, hogy az emberek az előző évek eredményeire, az ötéves terv grandiózus céljaira és a békére mondanak legszívesebben igent.

A szűk körű nyilvánosságnak szinte egyetlen elemei az egyházak maradtak, amelyek ha nem is ellenzéki, de független tényezőt jelentettek. A katolikus egyház meghatározó szerepet játszott. Ennek ellenzéki vezetőjét, Mindszenty József bíborost, esztergomi érseket azonban lefoglalták, bíróság elé állították, és 1949. február 8-án életfogytig tartó fegyházra ítélték. Országszerte megindult az egyházakkal és képviselőikkel szembeni politikai megfélemlítés és egyben zsarolás. Április elsejére terv készült az egyházak választási kampányba történő bevonására. A munkában részt kellett venniük a főispánoknak, az alispánoknak, a főjegyzőknek, a tisztii főorvosoknak és a pedagógusoknak. Ahol a szép szó nem használt, ott a központi instrukciók szerint a kompromittálástól, a zsarolástól és az anyagi juttatás megvonásának kilátásba helyezésétől sem volt szabad visszariadniuk. Akikre ezzel sem sikerült hatni, ott a semlegesítésükre törekedtek, vagy küldöttségeket menesztettek hozzájuk, hogy jobb belátásra bírják őket. Emellett kampánycsapatokkal az ország minden településén választási agitációt hajtottak végre, és nagygyűléseket szerveztek. A sikeres akcióhullámmal az MDP a magyar társadalom tradicionális mélyszöveit is elérte.

A kampány a népfront és az MDP zászlaja alatt folyt, választási irodája csak a kommunista kézben lévő népfrontnak lehetett. Önálló arccal, saját gyűlésekkel, plakátokkal, akciókkal csak a népfront és az MDP, illetve a társadalmi szervezetek rendelkeztek. Az MDP KV Titkárságának 1949. március 30-i döntése értelmében: „Az ellenőrzés könnyebb megszervezése érdekében a többi párt helyi kádereivel saját központjuk ne rendelkezzen, azokat megyei és községi viszonylatban a népfront szervein keresztül vonják be a munkába.”¹⁴ Helyenként, kivételesen engedélyezték a szövetséges pártok gyűléseit, falvakban azonban csak a népfront és az MDP tarthatott tömegrendezvényt. Ahol 1947-ben az akkori ellenzék győzött, ott biztosították, hogy a munkáspárti szónok mellett szerepet kapjon kiskisgazda vagy parasztpárti személy is, de nagy gondot fordítottak arra, hogy meghatározó az MDP képviselője legyen. Ugyanez vonatkozott a központi rendezvényekre. Megyei és alsóbb szinteken az MDP csak az utolsó két-három hétben vonta be a parasztpártokat a kampányba.¹⁵ Május elsejét azonban teljesen kisajátította az MDP. A jelöltek kiválasztásában ugyancsak az övé volt a döntő szó.*

A választások után tehát nem lehetett egyik pillanatról a másikra felszámolni a többpártrendszert, de az úgynevezett népfront eszmeisége, az új ideológiai építmény megteremtette az alapokat erre. Ennek 1949-es változatát nevezhetjük a nemzeti gondolat torz inkarnációjának. Orbán László, az MDP propagandafőnöke így fogalmazott:

* Lásd erre a választásokról szóló fejezetet.

„Meg kell magyaráznunk, hogy az előttünk álló hatalmas országépítő feladatok megkövetelik a demokratikus erők egységét, minden hazafias alkotó erő összefogását egy táborba, a Függetlenségi Népfront táborába. Meg kell értetnünk a tömegekkel, hogy a múltban mennyi hasznos energiát voltunk kénytelenek elfecsérelni pártharcokra, pártversengésekre. Ebből megéri, hogy a pártversengés csak a nemzet ellenségeinek használ, míg a demokratikus erők egysége meggyorsítja felemelkedésünket, meggyorsítja hazánk előrehaladását. Minden építő, alkotóerő számára van hely a népfront táborában. Kívül maradni ezen a táboron annyit jelent, mint kívül maradni a demokrácián, szembehelyezkedni egész dolgozó népünkkel.”¹⁶

A választás mindenekelőtt politikailag hozott jelentős fordulatot, de persze a gazdaság és a társadalom életében is meghatározó volt. A politikai rendszer de facto egypárti irányítás alá rendelődött, és ezen belül megindult a kormányzat és a parlament ilyen értelmű átszervezése. A nyilvánosság keretei még inkább a hatalom szolgálatába álltak. Általában megkezdődött egy nagyfokú centralizáció a gazdaság államosított irányítási intézményrendszere bevezetésével.¹⁷ Idetartozott a minisztériumok szaporításával összefüggő és a Népgazdasági Tanács létrehozásáról rendelkező két törvény azonnali és összevont tárgyalása. Szita János, a két törvény bizottsági előadója kiemelte, hogy a minisztériumoknak nem egyszerűen szervezeti, hanem szerkezeti átalakításáról van szó, nevezetesen a tőkés helyett a tervgazdálkodás irányítására való átállást kell biztosítaniuk. A Népgazdasági Tanács pedig egyfajta gazdasági miniszterelnökség feladatát volt hivatva ellátni. A két törvényt június 10-én az Országgyűlés hozzászólás és vita nélkül elfogadta.

Az 1949. május 15-i választást követően a kormány státusza nem változott, tehát megalakítása formálisan a többpárti parlamentarizmus szabályaihoz igazodott. A kormányfő felmentése és kinevezése a köztársasági elnököt illette meg. Ezt követte a kormányfő javaslata a miniszterekre, amit ismét csak az elnök erősített meg. A folyamatba közbeiktatódott az Országgyűlés Politikai Bizottsága, amelynek véleményét figyelembe kellett venni, továbbá a parlamenti többség elvét is érvényesíteni kellett, vagyis azt, hogy az a párt kap megbízatást, amelyik kormányképes erőt jelent a törvényhozásban. Ez végül a Magyar Függetlenségi Népfront alatt indult politikai szövetség lett. Szakasits Árpád a választások után a parlamentnek küldött hosszú átiratában megindokolta, hogy a szavazás elsőprő eredményével az ország csak a parlamentet váltotta le, a kormány a helyén maradt, nem is tett említést sem a kormányfőről, sem a miniszterekről. Az első – az 1949. június 8-i, szerdai – ülés jegyzőkönyvében a régi kormány szerepelt Dobi István miniszterelnök és Rákosi Máttyás miniszterelnök-helyettes vezetésével. A második ülésen Ries István igazságügy-miniszter benyújtotta az említett törvényjavaslatokat. Másnap ezeket elfogadta a „T. Ház”. Ugyanazon a napon lemondott a kormány, de az elnök szinte azonnal, pontosabban az Országgyűlés Politikai Bizottságának 10 órai 8 perces alakuló ülése

III. 6.

A KÉPVISELŐK

Rákosi Mátyás második, vagyis egypárti parlamentje három funkciót töltött be. Az első a magyar társadalom összetételének reprezentálása volt, azaz hogy legtöbben a munkások, aztán a parasztok és harmadrészt az értelmiségiek legyenek benne megfelelő arányokban. Ezt csak úgy tudták elérni – mint láttuk –, hogy a képviselőket a külvilág számára eredeti foglalkozásuk szerint vették számba. A kisiparosokat és kiskereskedőket mint polgári maradványokat igyekeztek kiiktatni, ezért nem számoltak velük. A többi társadalmi réteget pedig a szocializmus ellenségének nyilvánították, így nemhogy a képviselőségből akarták őket teljesen kizárni, hanem egyenesen az egzisztenciális megsemmisítésükre törekedtek. Üldözték őket, mint például a gazdagabb parasztságot, a kuláknak bélyegzett embereket.

Rákosi parlamentjének másik funkciója az volt, hogy bemutassák az MDP szövetségi politikáját, vagyis a volt pártok velük együtt menetelő embereit, és közülük beválogassanak néhányat a képviselők közé. Legvégül mai szóval néhány celebet is bevettek maguk mellé, akik személyükben mutatták a parlament összetételének nagyszerűségét. Ilyenek voltak például a sportolók, a színészek, a tudósok és az egyházfiak. A valóságban mindezt felülírta a megbízhatóság, a párttagság és a lojális viselkedés. Ez az elképzelés többé-kevésbé érvényes maradt a Kádár-rendszerre is.

A népi parlament magasztos megvalósítása volt a hatalom legitimációs ideológiájának egyik alappillére.* Ezt 1958-ban így fejezte ki egy könyv:

„Az Országgyűlés személyi összetétele [...] a dolgozó nép akarata kifejezésének és megvalósításának egyik legfontosabb biztosítója. Azon az alkotmányban lefek-

* A Horthy-korszakkal való összevetéshez az 1935–1940-es alsóházi és az 1935–1941 felsőházi ciklus (zárójelben) belső arányai: földbirtokos 62 (87), kisbirtokos gazdálkodó 13 (5), nagyiparos, bankár, gyárigazgató 16 (15), főtisztok 10 (9), papok 7 (40), állami főtisztviselők 47 (26), intézmények vezetői 11 (33), ügyvéd 39 (8), más értelmiség, például közjegyző, orvos, író-művész, mérnök, újságíró tisztviselő, közigazda, egyetemi tanár 38 (6). A 240 felsőházi tag között 70 herceg, gróf, báró és belső titkos tanácsos volt.

tetett alapelven nyugszik, hogy a népköztársaságunkban a város és falu dolgozói választott és a népek felelős küldöttek útján gyakorolják a hatalmat. [...] Az országgyűlési képviselők a dolgozó nép közvetlen képviselői, akik az államhatalom legfelső szervébe történő megválasztásával nem szűnnek meg az üzemben, állami gazdaságban, termelőszövetkezetben, iskolában és tudományos intézetben vagy társadalmi szervezetben végzett munkájuk [...]”¹⁸¹

Bár a hatalom a következő évtizedekben igyekezett útját állni annak, hogy a munkás, paraszt, értelmiség, vagyis a hivatalos társadalmi struktúra és annak arányai megváltozzanak, az 1985-ös, tehát a rendszer végét jelentő parlamentben ez a képlet már rég nem volt érvényben. A valóságban a tényleges strukturális képhez közelítő összetételt mutatott, vagyis a bürokratikus-menedzser szocializmus uralkodó osztályának dominanciáját. Gergely András egy szellemes publikációban¹⁸² mutatta ki a „T. Házról”, hogy milyen összeállításban lépett pályára. A 386 képviselőből 282 főnek volt diplomája, közülük doktori képesítése 113-nak. Vagyis a munkássággal és téesz-paraszsággal szemben értelmiségi parlament volt – állapította meg Gergely. A többlettermék feletti rendelkezésből kizárt munkás-paraszt osztály már alig volt jelen benne,* és tegyük hozzá, hogy a struktúra másik szárát, a vállalkozói szocializmust reprezentáló magán-kisárutermelő kispolgárságot sem képviselte senki.** Legtöbbször a gyárigazgatók voltak (56 fő), és ugyanannyian az agrárvezetők (téeszelnők és szakágvezetők, állami gazdasági igazgatók, állatorvos). Bővebb az ipari menedzser réteg, a gyárigazgatókkal együtt összesen 101-en voltak. Ehhez képest a munkások 35 fős csoportja eltörpült, és ebbe beleszámít 12 művezető is, akik igazán nem tekinthetők munkásnak. A politikai apparátusból került ki 51 fő (párt, szakszervezet, népfront, nemzetiségi szervezet), az államapparátusból 38-an (a kormányból szép számmal, továbbá 20 tanácselnök, végül magas rangú rendőr és katona). Emellett 28 tanárt – ebből 18 igazgatót –, 25 orvost, 11 mérnököt, 3 jogászt, 7 lelkészt, 4 akadémikust, 6 újságíró, 5 művészt és egy könyvtáros számolt össze Gergely András. Vagyis a gazdálkodó parasztság sehol sem volt, és a kétkezi munkásság összetöpreődött. Az állami, a párt- és a transzmissziós bürokrata, illetve a gyári és agrármenedzser réteg, valamint kiszolgálóik váltak uralkodóvá. Ösz-

* Az Országgyűlés plénuma előtt az egyik mandátumvizsgáló, Barcs Sándor szájából elhangzott hivatalos statisztika szerint a „munkásosztályhoz tartozó fizikai foglalkozású, és közvetlen termelést irányító dolgozók száma 64. [...] A termelőszövetkezeti parasztsághoz tartozó fizikai foglalkozású és közvetlen termelést irányító tagok száma négy.” *Napló*, 1985. 9.

** A késői szocialista társadalmi struktúrát illetően Kolosi Tamás elméletét tartom mind a mai napig érvényesnek. Kolosi Tamás: *Társadalmi struktúra és szocializmus*. Budapest, 1974. és *Uő: Struktúra és egyenlőtlenség*. Budapest, 1983. Ennek elméleti alapja, hogy a társadalmi struktúrában a különböző társadalmi csoportoknak és az államnak a megtermelt többlettermék termelése és elosztása feletti rendelkezés mechanizmusában játszott szerep a meghatározó, legyen akár közvetlen vagy közvetett ez a szerep. Kolosi a második fő struktúráképző elemet úgy jellemzi, mint amely a társadalmilag szervezett termelésen kívüli termelés és rendelkezés szereplője. Eszerint összesen hat síkon határozható meg az emberek pozíciója a struktúrában elfoglalt hely szerint.

szességében a nyolcvanas évek második felére a hatalmi struktúrát kifejező szerkezeti arányok jellemezték a magyar Országgyűlést.

Amit Gergely nem vizsgált, az az, hogy nem volt újdonság ez a szerkezet. Mint láttuk, már Rákosi Máttyás parlamentjében megmutatkozott ez a jelenség, annak ellenére, hogy a pártapparátus igyekezett megőrizni az eredeti alsóbb néposztályokból álló összetételt. Most példaszerűen tekintsük át a Kádár-korszak összetételének alakulását.

A táblázatokban mindenütt a választások utáni induló létszámokkal találkozunk, amit kisebb-nagyobb mértékben megváltoztatott az elhunytak és lemondottak vagy más okból lecserélt képviselők helyett behívott vagy megválasztott képviselők száma.*

*A képviselők száma, az új képviselők aránya***

Időpont	Képviselőszám	Új képviselők	
		Száma	%
1949	402	213	53
1953	298	166	56
1958	338	157	46
1963	340	116	34
1967	349	163	47
1971	352	118	34 ¹
1975	352	131	37
1980	352	124	35
1985	386	244	63

Megjegyzés:

¹ Más adat szerint 224 régi és 128 új képviselő volt, 36,6% volt az újak aránya. MNL OL XVIII-7 10. d.

1949-hez viszonyítva 1953-ban esett nagymértékben a képviselők létszáma, majd lassan kúszott vissza, és megközelítette a 402 főt.

Az 1985-ös választáson volt a legnagyobb fluktuáció, és a korszak derekán volt a legstabilabb a magyar parlament. Értelemszerűen az 1990-es választások alkalmával az összetétel szinte teljesen kicserélődött. A változás a munkások, nők és fiatalok között volt a legintenzívebb.

* Lásd erre a *Választások* című alfejezetben közölt táblázatot.

** Forrás: Kukorelli István: *Változások az Országgyűlés összetételében az 1986-os választások nyomán*. Medvetánc, 1987. 3–4. sz. 137. Kukorelli István új képviselőnek azokat tekinti, akik még sosem voltak tagjai a parlamentnek. A hivatalos statisztikákban azonban nagyobb volt a fluktuáció. Például az 1958–1963 közötti ciklusban 158 volt a régi és 180 az új képviselő, vagyis 53,3%-kal felülmúlta az újak aránya a régiéket. Az 1963–1967-es ciklusban ez az arány megfordult, és a régi 222, az új 118 fő volt, ami mindössze az utóbbi esetében 34,7%-ot tett ki. Hasonló volt 1975–1980 között az arány. Az újak 38,9%-ot tettek ki.

A képviselők eredeti foglalkozás szerinti összetétele (szám/százalék)

Év →	1949	1953	1958	1963	1967
Munkás	175/43,5	129/43,3	169/50	142/42	136/39
Paraszt	115/28,6	90/30,2	75/22	64/19	76/21,7
Értelmiségi	93/23,1	79/26,5	78/23	123/36	129/37
Alkalmazott	17/4,2	–	12/3,7	9/3	–
Egyéb	2/0,6 ¹	–	4/1,3	2/–	8/2,3

Év →	1971	1975	1980	1985
Munkás	137/38,9	157/44,6	158/44,9	163/42,8
Paraszt	60/17	48/13,6	46/13,1	16/4,2
Értelmiségi	131/37	146/41,5 ²	130/36,9	180/47,2
Alkalmazott	–	–	17/4,8	22/5,8
Egyéb	24/7,1	1/0,3	1/0,1	–

Megjegyzések:

¹ A két főt kisiparosként, kiskereskedőként szerepeltették.

² A statisztika összevonta az értelmiségi és alkalmazotti kategóriákat. MNL OL XVIII-6-x 3. d.

Még ebben a leosztásban is lassú emelkedést mutatott az értelmiség aránya, leszámítva az 1980-as visszacsúszást. A munkások a hivatalos statisztika szerint az 1958-cal kezdődő ciklusban érték el az 50%-ot, leggyakrabban 40–45% között mozogtak, a legalacsonyabb arány, 34,5% az 1985–1990 közötti években volt. A parasztságnál csökkenő tendencia volt megfigyelhető: 30%-ról 4,2%-ra, az értelmiség aránya fokozatosan nőtt, 22%-ról 47% fölé.

Nézzük azonban a realitásokat. 1967-ben az akkori foglalkozás szerint ipari fizikai munkás 23, mezőgazdasági 7 volt. Termelésirányító (mérnök, művezető, technikus, mezőgazdász, agronómus): 29 fő. Ehhez képest a vezetők 192-en voltak. Ebből államigazgatási és más központi szervezetben: 11, pártközpontban, területi szervezetben függetlenített: 51 fő, tanácsokban: 23 fő, tömegszervezetek központi és helyi funkcionárius: 22 fő, szakszervezetis: 9 fő, vállalatigazgató: 20 fő, mezőgazdasági állami vezető: 12 fő, szövetkezeti vezető: 44 fő. Következnek a szellemi foglalkozásúak: 7 egyetemi tanár, 20 pedagógus, 3 múzeumigazgató, 11 orvos, 5 állatorvos, 11 író, újságíró, szerkesztő, 2 művész, 1 jogász, 6 pap, lelkész, 2 irodai foglalkoztatású. A fegyveres testületekből 5 fő érkezett, és 15-en voltak a nyugdíjasok.¹⁸³

Amíg az eredeti foglalkozás szerint az 1971–1975 és az 1975–1980 közötti ciklusban a munkások aránya 5,7%-kal emelkedett, a parasztoké 3,4%-kal csökkent, és az értelmiségi 4,5%-kal emelkedett, addig a valóságban a következő arányok mutatkoztak. A korabeli foglalkozás szerint fizikai foglalkozású munkás volt az 1971–1975 közötti ciklusban 28 fő (7,95%), az 1975–1980 közöttiben 56 fő (15,9%). A szövetkezeti paraszt-

sághoz tartozott 9 (2,5%) és 11 fő (3,1%). A közvetlen termelésirányítókat nem vettük számításba. A legalább főiskolai végzettségűek száma és aránya a következőképp nézett ki: 1971–1975 között 202 fő (57,4%), 1975–1980 között 206 fő (58,5%).

A tényleges társadalmi struktúra tükröződéséhez azonban mélyebbre kell ásni, és alaposabban megnézni a képviselők foglalkozási szerkezetét és társadalomban elfoglalt helyüket. Kukorelli István ötváltozós kategóriarendszert épített fel,¹⁸⁴ és így mutatta be az 1967 és 1985 közötti megoszlást. A következő kategóriákat alkalmazta: 1. produktív szféra, ezen belül a termelő, ellátó, szolgáltató vállalatok dolgozói, illetve a termelő-szövetkezetek, állami gazdaságok, szövetkezetek dolgozói. 2. politikai intézmények alkalmazottjai, ide tartoztak a párt-, állami és a társadalmi szervezetek alkalmazottjai. 3. a nem termelő szféra, vagyis az oktatás, a kutatás, a közművelődés, az egészségügy munkásai. 4. az egyházak, * és 5. az egyéb kategóriába tartozók, például a nyugdíjasok, szabadfoglalkozásúak, háztartásbeliek. Ezt figyelembe véve a tendenciát a politikai intézményrendszerben dolgozók csökkenésével és a termelő szférát reprezentálók növekedésével írta le. Részletesebben, a produktív szféra vezetett, utána a politikai intézményrendszerben működők következtek, majd a nem termelő szféra állt a harmadik helyen. A szakmákat illetően a műszaki, az orvosi, a mezőgazdasági erősödésével szemben a társadalomtudományok művelői és a pedagógusok gyengülésével lehetett számolni.

Összefoglalva a következő tendenciákat emeli ki: fluktuáció, generációváltás, középkorú férfiak dominálása, értelmiségiek növekvő aránya, a termelési szféra dominanciája, sikeres szakmák előtérbe kerülése. 1985-re a képviselők közel ¾-e vezető beosztású, végül is jelentős mértékű a professzionalizálódás.

A kérdés az, hogy a felülről létrehozott összetétel, illetve az alulról való módosítás milyen változást eredményezett. Az biztos, hogy nem politikai jellegű szelekciót hozott az utolsó időszakot leszámítva, hanem az érdekvérvényesítés szempontja dominált benne, s ez az oka az értelmiségi képviselők előtérbe kerülésének.

A munkások esetén a jelenlétet magyarázza a reprezentációs kiválasztás, ami annyit tesz, hogy semmi más nem indokolta a kiválasztást, csak az, hogy legyen munkás is a törvényhozásban. Ahogy a mélyfúráskutatásokból** kiderül, a keresgélést nagymértékben az esetlegesség, a talpraesettség, a megbízhatóság és a helyszín, vagyis a munkahely jellemezte. A talpraesettség nem az országos politikai ügyekben volt a jellemző, hanem a kisebb helyi vagy tömegszervezeti aktivitásban mutatkozott meg. A jelöltek előzetesen nem foglalkoztak országos vagy települési politikával, felkérésük merőben váratlan

* Az egyházakat 1967, 1971, 1975, 1980 és 1985 között 6, 6, 6, 7, 8 fő reprezentálta.

** Tóth Eszter Zsófia: *Kádár leányai*. Budapest, 2010. Az 1971–1975 között képviselő Swierczek Györgynét és az 1975–1985 között képviselő Dési Zoltánnét interjúolta a szerző. Utóbbi 1980–1985 között az Elnöki Tanácsnak is tagja volt. Nagy Péter: *Gyári munkásokból parlamenti képviselők. Ózd környéki munkásszármazású képviselők a politikai élet páholyában a Kádár-rendszer utolsó évtizedében*. Aetas, 2015. 2. sz. Nagy Péter is két munkás képviselőt interjúolt meg: az 1980–1985-ös ciklusból Becsei Lászlónét, a Borsodnádasdi Lemezgyár munkását, és az 1985-tel kezdődő ciklusból Elek Józsefet, az Ózdi Kohászati Üzemek dolgozóját. A képviselők kiválasztásában a szerző szerint kulcsszerepe volt a járási párttitkárnak.



50. Minden társadalmi rétegből válogattak képviselőjelöltet (1953)

volt, kiválasztásuk helyi politikai tényezőkön múltott, elképzelésük, netán programjuk értelemszerűen nem volt, természetes módon fogadták el a Hazafias Népfront, azaz a párt programját. Kiválasztásuk nagy meglepetést szerzett nekik, olyan volt, mint egy lottónyeremény.* A parlamentben megilletődötten viselkedtek, a közvetlen képviselőcsoportjuktól, a helyi potentátoktól igényeltek segítséget, alárendelték magukat a tapasztaltabb, okosabb képviselőknek, nem, vagy alig szólaltak meg. A helyi elit befogadta

* Ezt még a bemutató *Nők Lapja*-cikk is kiemeli, írta Tóth Eszter Zsófia: azért bíznak benne a választói, mert fiatal „munkásasszony”, akiből „meseszerűen” országgyűlési képviselő válhatott. *Nők Lapja*, 1971. április 24. 5–7.

őket, s ezt elfogadták, vagy ha nem, akkor bizalmatlanság alakult ki velük szemben. A képviselőiséget megtisztelő, de hálátlan szerepnek, olykor áldozatnak tekintették, volt, aki nem is kívánt több cikluson keresztül tagja maradni a parlamentnek. Munkájukat ugyan eredményesnek látták, különösen a helyi ügyekben való közbenjárást, de nem érezték személyüket nélkülözhetetlennek, mint ahogy nem is voltak azok. Hatalmuk tulajdonképpen nem volt, pontosabban, ahogy Tóth Eszter Zsófia fogalmaz, csak szimbolikus volt, ezért fordultak sokan segítségért képviselőjükhöz. Igyekeztek közbenjárni, de igen kétes eredménnyel.

A fiatalok (harminc év alattiak) és a nők aránya a következőképp változott:

A fiatal és a női képviselők aránya 1949 és 1975 között

Évszám	Nők (%)	Fiatalok (%)
1949	17,66	1 ¹
1953	17,44	2,7 ²
1958	18,34	2,6
1963	18,23	1,7
1967	19,77	0,2
1971	23,86	5,9
1975	28,69	10,5
1980	30,11	12,5
1985	20,98 ³	5,18

Megjegyzések:

¹ Pontos életkori adatok nem állnak rendelkezésre. MNL OL XVIII-6-b 13. d.

² A 30 év alattiak száma a 1961. május 20-i állapot szerint 8 fő volt, ebből 4 nő, 5 férfi. MNL OL XVIII-7 7. d.

³ A KSH adatbázisában az arány 21,3% volt.

A nők megközelítették a 20%-ot, és 1980-ban a parlament közel egyharmada női képviselőkből tevődött össze (101 fő), ez Magyarországon mind ez ideig a csúcs! Az is egyedülálló, hogy viszonylag hosszú ideig nő volt – Vass Istvánné – az Országgyűlés egyik alelnöke és elnöke. 1955. április 18-ától 1962. november 5-éig alelnök volt, majd 1963-tól 1967-ig elnökként funkcionált, ezt követően 1971-ig ismét alelnökként dolgozott. Kádárék őt követően ügyeltek arra, hogy az egyik alelnök nő legyen.* A korszakban azonban nem tudott igazán kiemelkedni jelentős női politikus, a Politikai Bizottságnak is csak Benke Valéria volt a tagja, a parlamentben esetleg dr. Róder Editet említhetnénk. Az utolsó ciklusban azután megváltozott a helyzet.

* A parlamenti jegyzők között 3 férfi és 3 nő osztozkodott több cikluson keresztül.



51. A női képviselőjelöltek arcképei a Nők Lapjából (1971)

A nők belső arányairól üzen az 1971-es választás, pontosabban jelölés, amelynek társadalmi összetételét elemezni tudjuk, miután a *Nők Lapja* 1971. április 24-i száma valamennyi, azaz mind a 102 jelöltről fényképes és szakmáját is feltüntető tablót közölt. Eszerint értelmiségből volt a legtöbb, szám szerint 31 fő, ezen belül 19 pedagógus, 5 mérnök, 7 orvos és 2 könyvtáros.* Nem sokkal maradtak le a munkások, pontosan 31 fő, majd a bürokratikus politikusi csoport következett, 15 fő, akik közül – eredeti foglalkozásuk szerint – majd mindegyik munkásként volt feltüntetve. Ebben állami, tanácsi, szakszervezeti, népfront és pártalkalmazottak egyaránt szerepeltek.** 11 fővel volt jelen a menedzser réteg, amely a vállalatvezető és vállalati irányító beosztástól a középvezetőig foglalta össze az embereket, aztán a mezőgazdasági foglalkoztatottak következtek 9 fővel, végül az alkalmazottak csoportja zárta a sort 4 fővel. Érzékelhető a bürokrata-menedzser csoport erős jelenléte, ugyanakkor a civil, a politikában csak outsider csoport dominanciája is.

Ami a fiatalságot illeti, 30 évnél ifjabb képviselők csak mutatóban voltak a parlamentben. 1958-ban 9 fő került be a törvényhozásba, 1963-ban még ennél is kevesebb, 6 fő. Az 1963–1967 közötti ciklusban két 28 éves képviselő volt a legfiatalabb. Az 1958-as és az 1963-as választások esetében a 31–35 éves, még viszonylag fiatalok száma is 48 főről 15 főre esett. Az egyéni választókerületi rendszer bevezetésével számuk közelített a nulla felé. A táblázatból látható viszont, hogy ezt követően arányuk növekedett.

A fiatalokat életkoruk miatt választották ki, a képviselőség nem volt politikai karrier kezdete, általában egyciklusos pályafutás állt előttük, legközelebb a „megöregedett” fiatal nem is juttatták a parlamentbe. A fiatal politikuskok rekrutációja sokkal inkább a KISZ, esetleg más tömegszervezeten keresztül történt.

A nyelvtudás az 1958. november 16-i állapot szerint: orosz 50, német 78, angol 28, franciát 26, szlovákot 15, román 8, horvátot 6, olasz 5, szerbet 5, arabot 1, törököt 1, spanyolt 1, cseh nyelvet 1 fő beszélt.

1971-ből két felméréssel is rendelkezünk. Az egyik szerint 110 fő rendelkezett idegen nyelv ismeretével: oroszul tudtak 40-en, németül 74-en, angolul 25-en, franciául 18-an, olaszul 6-an, románul 5-en, cseh és szlovák nyelven 6-an, szerbül és horvátul 11-en. A másik felmérés szerint 107 (30%) képviselő beszélt idegen nyelven, közülük oroszul 39-en, németül 72-en, angolul 24-en, franciául 17-en, olaszul 5-en, románul 5-en, csehül egyvalaki, szlovákul 5-en, horvátul 5-en és szerbül 6-an tudtak. Volt, aki több nyelven értett vagy beszélt. Öt nyelven Wild Frigyes: románul, olaszul, angolul,

* Könyvtárosnak soroltuk be Raffai Sarolta alelnök asszonyt, írónőt is, akit eredeti foglalkozása alapján tanítónőnek minősítettek.

** Például Bugár Jánosné, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtítkárhelyettese, Vass Istvánné, az Országgyűlés alelnöke, Prieszol Olga, a Közalkalmazottak Szakszervezetének főtítkára, Bodonyi Pálné a HNF Budapesti Bizottságának titkára, dr. Udvardi Károlyné, az Országos Gumiipari Vállalat párttitkára, Nagy Istvánné, a HNF miskolci járásának titkára, Nagy Józsefné, könnyűipari miniszter, Homor Imréné, az esztergomi városi tanács elnökhelyettese, Cservenka Ferencné, az MSZMP Pest Megyei Bizottságának titkára, és Erdei Lászlóné, a Magyar Nők Országos Tanácsának elnöke.



54. Fiatalok és nők a Ludas Matyi címlapján. 1971. április 22.

franciául és németül. Négy nyelvet ismert Bognár József, Király István, Petrovics Emil, Péter János és Schnitzler József. Három nyelvet Bartha János, Darvasi István, Fock Jenő, Kerkay Andorné, Pesta László, Petri Gábor és Várkonyi Imre.

Az iskolai végzettségről az első két ciklust illetően nem áll rendelkezésemre megbízható forrás. A továbbiakra a következő táblázat ad információt.

Iskolai végzettség (létszám/százalék)

Ciklus	1958– 1963	1963– 1967	1967– 1971	1971– 1975	1975– 1980	1980– 1985	1985– 1990
8 osztály alatt							1/0,26
8 osztály	110/32,5	85/25	71/20,4	50/14,2	73/20,7	60/17	17/44,6
Polgári			20/0,7	15/4,3	6/1,6	8/3,3	
Közép- iskola	41 /12,2	45/13,2					11/2,89 ¹
Érettségi	57/16,8	45/13,2	72/20,6	85/24,1	67/1,9	74/21	71/18,64
Főiskola	130/38,5	165/48,6	186/53,3	202/57,4	206/58,5	210/59,7	83/21,78
Egyetem							180/47,24 ²

Megjegyzések: Más adataink vannak 1958. november 16-áról: felsőfokú végzettséggel 130 fő (38,5%), érettségivel 57 fő (16,8%), középiskolával 41 fő (12,2%) és általános iskolával 110 fő (32,5%)

¹ Szakmunkásképző iskolát végzett.

² Az egyetemet végzetteken belül 7 akadémikus volt a képviselők között.

Az adatsor különösebb meglepetést nem tartalmaz. A diplomások száma növekedett, különösen az 1985–1990 közötti utolsó ciklusban ugrott meg az arányuk, közel 70%-uk egyetemet és főiskolát végzett.

A képviselők anyagi helyzete a következőképp alakult. A nem függetlenített képviselők havi 1200 Ft-os induló tiszteletdíja 1968 áprilisától emelkedett 1700 Ft/hónapra, majd 1973 februárjától 2000 Ft-ra. Ez 1985. július 1-től emelkedett ismét, ekkor 5000 Ft/hó lett a tiszteletdíj. (Az összeget az MSZMP KB Titkársága állapította meg, úgy számoltak, hogy a teljes összeg öt évre 116 100 000 forint lesz.) 1989 áprilisában ezt további 2000 forinntal megtoldották. E mellé járt napdíj, ami a plenáris üléseken való részvételért 100 Ft/nap volt 1968 után, a budapestieknek 30 Ft. A szállást a vidékieknek maguknak kellett fizetniük. Ekkor javasolták a napidíj összegének emelését. Emellett ingyenes bérletet kaptak, egészségügyi ellátást a Központi Állami Kórházban, továbbá levélpapírt és borítékot, közlönyöket, statisztikai kiadványokat.

A kiváltságok közül a legjellemzőbb a személygépkocsi soron kívüli igénylése volt. Ezt a kádári időkben a parlament elnökétől kellett igényelni, és az elnök írt át a miniszternek, engedélyezve a soron kívüli vásárlást.

FEITL ISTVÁN

AZ ÁLLAMSZOCIALISTA KORSZAK ÁLPARLAMENTJE

Vajon szükség volt az országgyűlésre egy olyan korszakban, amikor teljes számban kormánypárti képviselők ültek a parlament padsoraiban? Volt-e funkciója a törvényhozó hatalomnak az egypártrendszer körülményei között, amikor a Magyar Dolgozók Pártja, majd a Magyar Szocialista Munkáspárt és a kormány teljes egészében uralta a hatalmat? Az 1949 és 1990 közötti időszak ezeket a kérdéseket veti fel. Rákosi Mátyás majdnem őszinte választ adott a kérdésre, hiszen pusztán látszatra, reprezentációra használta az országgyűlést. Évenként mindössze két, néhány napos ülásszakra hívták össze a képviselőket, előre kijelölték a hozzászólókat, s megírták a beszédeiket is. Ezen Nagy Imre miniszterelnök sem tudott változtatni.

A változás reményét az 1956-os forradalom hozta el, de a néhány napos közjáték után szinte azonnal bekövetkezett a visszarendeződés.

A hatvanas évek derekától csökkent az országgyűlés reprezentációs funkciója, először a bizottságokban, majd a nyolcvanas években már a plenáris üléseken is szót lehetett ejteni érdemi kérdésekről.

Az államszocialista rendszer válságának elmélyülésétől, 1987-től változott meg a helyzet. Az országgyűlés az ezt követő két esztendőben – részben a kis létszámú ellenzéki képviselőnek köszönhetően – visszanyerte szuverenitását, és a rendszerváltás törvényhozó intézményének szerepébe emelkedett.

